

Inhoud

Inleiding	15
<i>J.H.J. van den Heuvel, L.W.J.C. Huberts en E.R. Muller</i>	
Deel I Integriteit in context	19
1 Visies op integriteit	21
<i>L.W.J.C. Huberts</i>	
1.1 Inleiding	21
1.2 Acht visies op integriteit	22
1.3 Integriteit als heelheid en verantwoordelijkheid	22
1.4 Bewust moreel handelen	25
1.5 Verbinding met waarde(n)	25
1.6 Integriteit als ideaal	28
1.7 Moraal en ethiek van bestuur en beleid	29
1.8 Het mijnenveld van de moraal	31
1.9 Integritisme	33
1.10 Meer of minder	35
1.11 Tot slot	36
2 Begripsanalyse integriteit	39
<i>A.W. Musschenga</i>	
2.1 De actualiteit van integriteit	39
2.2 Dimensies van integriteit	40
2.3 Het belang van integriteit	41
2.4 Typologie van integriteit	42
2.5 Integriteit en de geïntegreerde persoonlijkheid	43
2.6 Het profiel van een integer iemand	45
2.7 Integriteit en (niet-)integer gedrag	46
2.8 Integriteit, afhankelijkheid en macht	46
2.9 Professionele integriteit en morele integriteit	47
2.10 Bestrijding van niet-integer gedrag en bevordering van integriteit	50

3	Integriteit als deugd	55
	<i>P. van Tongeren</i>	
3.1	Inleiding: wat is eigenlijk het probleem?	55
3.2	Wat is/wat betekent 'integriteit'?	57
3.3	Deugden	60
3.4	Integriteit als deugd	63
3.5	Oefenen	66
4	Integriteit in historisch perspectief	69
	<i>M. Hoenderboom, T. Kerkhoff, R. Kroeze en P. Wagenaar</i>	
4.1	Inleiding	69
4.2	Van harmonie naar bureaucratie (1648-1747)	71
4.3	Bureaucratisering, politieke ideologie en staatsvorming (1747-1848)	74
4.4	De invloed van moderne politiek op integer bestuur (1848-1950)	79
4.5	Conclusie	83
	Deel II Integriteit en publieke waarden	85
5	Waarden en integriteit	87
	<i>Z. van der Wal</i>	
5.1	Inleiding	87
5.2	De toegenomen aandacht voor waarden in wetenschap, politiek en samenleving	88
5.3	Wat zijn waarden en wat is hun betekenis?	89
5.4	Waarden in het openbaar bestuur: literatuur, gedragscodes en onderzoek	91
5.5	Welke waarden zijn het meest van belang in openbaar bestuur en bedrijfsleven?	95
5.6	Wanneer zijn waarden in welke mate van belang?	97
5.7	Belangrijke waarden in organisaties op het snijvlak van publiek en privaat	99
5.8	Waarden en sectoren: traditionele verschillen, vermenging of convergentie?	100
5.9	Integriteit en publieke waarden: enige afsluitende opmerkingen	101
6	Integriteit, rechtmatigheid en goed bestuur	103
	<i>G.H. Addink</i>	
6.1	Inleidende opmerkingen	103
	6.1.1 <i>Integriteit</i>	103
	6.1.2 <i>Juridisering van integriteit</i>	103

6.1.3	<i>Integriteit van bestuurders en ambtenaren; drie tranches</i>	104
6.1.4	<i>Extern toezicht integriteit en goed bestuur</i>	106
6.2	<i>Uitwerking te behandelen vragen</i>	107
6.2.1	<i>Integriteit, ethiek en waarden</i>	107
6.2.2	<i>Objectivering van integriteit via beginselen</i>	108
6.2.3	<i>Beginselen van integriteit en van recht</i>	109
6.2.4	<i>Verruiming van integriteitscontexten</i>	109
6.3	<i>Uitleg begripsbepalingen</i>	110
6.3.1	<i>Begrippen integriteit, rechtmatigheid en goed bestuur</i>	110
6.3.2	<i>Integriteit en rechtmatigheid</i>	111
6.3.3	<i>Publieke waarden en beginselen</i>	112
6.3.4	<i>Beginselen van behoorlijk bestuur</i>	113
6.3.5	<i>Beginselen van goed bestuur</i>	114
6.4	<i>Integriteit en ontwikkelingen rechtstheorie</i>	116
6.4.1	<i>Verschillende stromingen in rechtstheorie</i>	116
6.4.2	<i>Recht als integriteit</i>	117
6.5	<i>Integriteit en rechtmatigheidsnormen</i>	118
6.5.1	<i>Rechtmatigheid en rechtsbegrip</i>	118
6.5.2	<i>Rechtmatigheid en rechtsnorm</i>	119
6.5.3	<i>Rechtmatigheid: een gebod of verbod</i>	119
6.5.4	<i>Rechtmatigheid en waarderingsnormen</i>	120
6.6	<i>Integriteit en toepassing via goed bestuur</i>	120
6.6.1	<i>Verhouding tussen integriteit en goed bestuur</i>	120
6.6.2	<i>Toepassing van integriteit en beginselen van goed bestuur op drie niveaus</i>	121
6.6.3	<i>Toepassing van integriteit en de beginselen als fundamentele normen</i>	122
6.6.4	<i>Toepassing van integriteit en de beginselen als beleidsnormen</i>	122
6.6.5	<i>Toepassing van integriteit en de beginselen als toetsingsnormen</i>	123
6.7	<i>Conclusies</i>	124
7	<i>Integriteit, mensenrechten en politie</i>	127
	<i>P. van Reenen</i>	
7.1	<i>Inleiding</i>	127
7.2	<i>Het bredere perspectief</i>	128
7.3	<i>Integriteit</i>	130
7.3.1	<i>Waarden en zelfsturing</i>	130
7.3.2	<i>Integriteitsbeleid</i>	132
7.4	<i>Mensenrechten</i>	135
7.4.1	<i>Van integriteit naar mensenrechten</i>	135
7.4.2	<i>Nationaal recht</i>	136
7.4.3	<i>De verdragen en hun relevantie</i>	137

7.4.4	<i>De praktische gevolgen van verdragen toegespitst op het Europese verdrag</i>	138
7.4.5	<i>De Convention for the Prevention of Torture, ook heel praktisch</i>	141
7.5	Brede benaderingen: mainstreaming	142
7.5.1	<i>Een systematische benadering</i>	142
7.5.2	<i>Total quality</i>	143
7.5.3	<i>Mainstreaming</i>	144
7.6	Afsluiting	145
Deel III Integriteitsproblematiek		147
8	Integriteitsschendingen	149
	<i>L.W.J.C. Huberts, J.H.J. van den Heuvel en Z. van der Wal</i>	
8.1	Inleiding	149
8.2	Begrippenkader	150
8.3	Onderzoek naar schendingen en corruptie	151
8.4	Onderzoeken naar corruptie en fraude in 2010	154
8.5	Onderzoek naar integriteitsschendingen	161
8.6	Conclusies over wat er misgaat	165
9	Corruptie in de polder: Nederland ontwaakt	169
	<i>H. Nelen</i>	
9.1	Inleiding	169
9.2	Begripsbepaling	170
9.3	Wisselende connotaties	172
9.4	Omvang en aard van corruptie	174
9.5	Ernst	177
9.6	Organisatiekenmerken	178
9.7	Cultuur	180
9.8	Versterking van responsiviteit	182
9.9	Preventie en bestrijding van corruptie	184
9.10	Tot slot	185
10	Misstanden melden	187
	<i>G. de Graaf</i>	
10.1	Inleiding	187
10.2	Melden in context	188
10.2.1	<i>Culturele context</i>	188
10.2.2	<i>Begrip(sverwarring)</i>	189

10.2.3	<i>Kanttekeningen bij bestaand onderzoek</i>	191
10.2.4	<i>Toch enkele conclusies</i>	194
10.3	Klokkenluiden van binnen naar buiten en van buiten naar binnen	196
10.3.1	<i>Meldingen door Nederlands overheidspersoneel</i>	196
10.3.2	<i>Burgermeldingen</i>	201
10.3.3	<i>Melden in het Nederlandse bedrijfsleven</i>	208
10.4	Aanbevelingen aangaande melden en veiligheid in Nederland	210
10.4.1	<i>Klokkenluidersbeleid voor de publieke sector</i>	210
10.4.2	<i>Klokkenluiden in de private sector</i>	212
10.4.3	<i>Melden door burgers</i>	214
10.4.4	<i>Cruciaal: (organisatie)cultuur</i>	214
10.4.5	<i>Nieuwe onafhankelijke organisatie</i>	215
	Deel IV Integriteitsbeleid	217
11	Integriteitssystemen en hun werking	219
	<i>W. Slingerland, F. Six en L. Huberts</i>	
11.1	Inleiding	219
11.2	Van schendingen naar beleid en systeem	219
11.3	Benaderingen van integriteitssystemen	221
11.4	Nationale integriteitssystemen	225
11.5	Nederlandse Nationaal Integriteitssysteem 2012	227
11.6	Naar betere theorie over effectieve integriteitssystemen	233
11.6.1	<i>Intern niveau</i>	235
11.6.2	<i>Extern niveau</i>	236
11.6.3	<i>Voorwaarden voor hervorming</i>	237
11.7	Voorwaarden voor een effectief integriteitssysteem	237
12	Integriteitsmanagement en -organisatie: het borgen van goede bedoelingen	239
	<i>A. Hoekstra</i>	
12.1	Inleiding	239
12.2	Integriteit op micro-, meso- en macroniveau	241
12.3	Het managen en organiseren van integriteit: theoretische perspectieven	243
12.3.1	<i>Visies op de beïnvloedbaarheid van integriteit: appel versus mand</i>	243
12.3.2	<i>Visies op integriteitsmanagement: compliance versus integrity</i>	244
12.3.3	<i>Visies op institutionalisering: formeel versus informeel</i>	245

12.4	Het managen en organiseren van integriteit: een praktijkmodel	251
12.5	De organisatie van de integriteitsfunctie: problemen, praktijkervaringen en randvoorwaarden	253
12.5.1	<i>Vier problemen die vragen om een beter georchestreerd integriteitsbeleid</i>	254
12.5.2	<i>De organisatie van integriteitsfunctie in de praktijk</i>	255
12.5.3	<i>Randvoorwaarden voor het organiseren van integriteit</i>	259
12.6	Samenvatting en conclusie	261
13	Leiderschap en integriteit	265
	<i>L. Heres</i>	
13.1	Inleiding	265
13.2	De drie pijlers van ethisch leiderschap	266
13.3	De morele persoon	267
13.4	De relatie tussen de leider en diens volgelingen	268
13.5	Het moreel management	269
13.5.1	<i>Ethisch voorbeeldgedrag</i>	269
13.5.2	<i>Disciplineren</i>	272
13.5.3	<i>Communicatie over ethiek en integriteit</i>	274
13.6	De invloed van ethisch leiderschap in organisaties	276
13.7	Toekomstig onderzoek naar ethisch leiderschap	277
13.8	Conclusies	280
14	Corruptie en strafrecht	283
	<i>E. Sikkema</i>	
14.1	Inleiding	283
14.2	Wettelijk kader	284
14.2.1	<i>De wettelijke omkopingsvarianten</i>	284
14.2.2	<i>De Wet herziening corruptiewetgeving (2001)</i>	285
14.2.3	<i>De wetswijziging van 2010</i>	286
14.2.4	<i>Het conceptwetsvoorstel Verruiming mogelijkheden bestrijding financieel-economische criminaliteit</i>	287
14.3	Corruptie als ambtsmisdrijf	288
14.4	De strafbaarstelling van passieve ambtelijke omkoping (art. 362 en 363 Sr)	290
14.4.1	<i>Het begrip 'ambtenaar'</i>	291
14.4.2	<i>Opzet en schuld</i>	293
14.4.3	<i>De delictsgedragingen: aannemen of vragen</i>	295
14.4.4	<i>De omkopingsmiddelen: gift, belofte of dienst</i>	295
14.4.5	<i>Het verband met een tegenprestatie</i>	296
14.4.6	<i>In strijd met zijn plicht</i>	297
14.4.7	<i>In zijn bediening</i>	299

14.4.8	<i>Iets te doen of na te laten</i>	299
14.4.9	<i>Omkoping ‘achteraf’ (lid 1, 2° en 4°)</i>	300
14.5	Analyse en conclusie	301
15	Wegnemen van verleidingen: Een onderzoek naar de doorwerking van risicoanalyses in de gemeente Amsterdam	305
	<i>J. van der Veer</i>	
15.1	Inleiding	305
15.1.1	<i>Risicoanalyses als onderdeel van preventief integriteitsbeleid</i>	305
15.1.2	<i>Vragen over risicoanalyses</i>	307
15.2	Risicoanalyses integriteit: een terreinverkenning	308
15.2.1	<i>Risico’s en de analyse daarvan</i>	308
15.2.2	<i>Overheidsorganisaties en integriteitsrisico’s</i>	309
15.2.3	<i>Risicoanalyses als onderdeel van risicomangement</i>	312
15.2.4	<i>Risicoanalyses door het Bureau Integriteit van de gemeente Amsterdam</i>	313
15.3	Risicoanalyses en hun doorwerking	315
15.3.1	<i>Doorwerking in vier stappen</i>	315
15.3.2	<i>Het onderzoek</i>	318
15.3.3	<i>De resultaten</i>	319
15.4	Bespiegelingen voor praktijk en wetenschap	321
15.4.1	<i>Suggesties om de doorwerking van risicoanalyses te vergroten</i>	321
15.4.2	<i>Suggesties om de kennis over risicoanalyses te vergroten</i>	322
16	Integriteitstrainingen	325
	<i>J. Maesschalck</i>	
16.1	Waarom integriteitstrainingen?	325
16.1.1	<i>Wetenschappelijke ondersteuning?</i>	325
16.1.2	<i>Praktische argumentatie</i>	326
16.2	Doel van integriteitstrainingen	329
16.3	Organisatie van integriteitstrainingen	332
16.3.1	<i>De trainer</i>	332
16.3.2	<i>Het doelpubliek</i>	335
16.4	De inhoud en didactische aanpak van integriteitstrainingen	337
16.4.1	<i>Inhoudelijke accenten</i>	338
16.4.2	<i>Didactische accenten</i>	341
16.4.3	<i>Een concrete training als een combinatie van inhoudelijke en didactische accenten</i>	344

Deel V Integriteit sectoraal en internationaal	347
17 Integriteit in de praktijk van het lokaal bestuur	349
<i>E. Kolthoff</i>	
17.1 Inleiding	349
17.2 Het wettelijk kader	349
17.2.1 Openbaarmaking nevenfuncties	350
17.2.2 Onverenigbare functies	351
17.2.3 Verboden handelingen voor raadsleden	351
17.2.4 Besluiten over aangelegenheden met een persoonlijk belang	353
17.2.5 De verschillen tussen de bepalingen 28 Gemeentewet en 2:4 Awb	356
17.2.6 De gedragscode	357
17.2.7 Geheimhouding	358
17.3 Beleid	359
17.4 De aard en omvang van integriteitsschendingen in het lokaal bestuur	364
17.5 De praktijk	365
17.6 Ten slotte	368
18 Overtredende overheden	371
<i>S.M. Berndsen en A.J.G.M. van Montfort</i>	
18.1 Inleiding	371
18.2 Theoretisch kader: begripsbepaling en verklarende factoren	374
18.3 Onderzoek naar overtredende overheden	377
18.4 Strafrechtelijke gegevens over aard en omvang van overheids-overtredingen	378
18.5 Inspectiegegevens over aard en omvang van het verschijnsel	380
18.6 Onderzoek bij gemeenten en provincies	381
18.7 De situatie in Groot-Brittannië	382
18.8 Gerechtelijke uitspraken en uitspraken van de Nationale ombudsman	383
18.9 Verklaringen voor regel-overtredend gedrag	386
18.10 Conclusies	387
19 Integriteit in de politieorganisatie	391
<i>M.H.M. van Tankeren</i>	
19.1 Inleiding	391
19.2 Politieïle integriteit	393
19.2.1 Integriteitsdilemma's	394

19.3	Ontwikkeling integriteitsdenken	395
19.3.1	<i>Wie fout is vliegt eruit</i>	395
19.3.2	<i>Noble cause corruption (ofwel boeven vang je met boeven)</i>	396
19.3.3	<i>Ethisch leiderschap</i>	396
19.3.4	<i>Integriteitsrisico's</i>	397
19.3.5	<i>Integriteit als professionaliteit</i>	397
19.3.6	<i>Fairness en ontwikkelen van moresprudentie</i>	399
19.3.7	<i>Ethiek van veiligheid (ofwel boeven vang je met burgers)</i>	400
19.4	Goed, fout en grijs gebied	402
19.4.1	<i>Goed</i>	403
19.4.2	<i>Integriteitsschendingen</i>	404
19.5	Integriteitsbeleid	409
19.5.1	<i>Gedragscode</i>	411
19.5.2	<i>Cursussen of trainingen</i>	412
19.6	Integriteitsbeleid Nationale politie in ontwikkeling	413
19.6.1	<i>Organisatie integriteitsbeleid</i>	414
19.6.2	<i>Inhoud integriteitsbeleid</i>	414
19.6.3	<i>Conclusies en kanttekeningen</i>	415
20	Integriteit en publieke waarden in publiek-private context	417
	<i>A. Reynaers</i>	
20.1	Inleiding	417
20.2	Integriteit in publiek-private context	418
20.2.1	<i>Integriteit als concept</i>	418
20.2.2	<i>Beelden over integriteit in publiek-private context</i>	419
20.3	Publieke waarden in publiek-private context	421
20.3.1	<i>Publieke waarden als concept</i>	421
20.3.2	<i>Beelden over publieke waarden in publiek-private context</i>	422
20.4	Implicaties voor publiek management	425
20.5	Conclusie	426
21	Integriteit en internationale veiligheid	427
	<i>M. den Boer</i>	
21.1	Inleiding	427
21.2	Internationale veiligheidstrends en gevolgen voor integriteit	429
21.3	Integriteit en preventieve veiligheid	436
21.4	Integriteit, informatie-uitwisseling en technologische surveillance	438
21.5	Integriteit en veiligheid in internationale programma's	440
21.6	Epiloog: ethiek, integriteit en internationale veiligheid	442

22	Integriteit in perspectief	445
	<i>J.H.J. van den Heuvel</i>	
22.1	Onkreukbaar	445
22.2	Beginselen	446
22.3	Behoorlijk bestuur	448
22.4	Morele gedragscode	449
22.5	Actieve informatievoorziening	449
22.6	Integriteitsschendingen	450
22.7	Corruptie en fraude	450
22.8	Giften en beloften	453
22.9	Belangenverstrengeling	453
22.10	Machtsbederf	455
22.11	Zorgplicht	457
22.12	Besluit	459
23	Integriteit en integriteitsbeleid in de toekomst	461
	<i>E.R. Muller</i>	
23.1	Cruciaal is de definitie van integriteit te expliciteren	462
23.2	De achterliggende waarden van integriteitsbescherming benoemen	462
23.3	Integriteit als kernwaarde voor publieke en private organisaties	463
23.4	Focus sterk op publieke organisaties	464
23.5	Waarde en risico van regels, checklists en managementsystemen	465
23.6	Eigen verantwoordelijkheid en publieke verantwoordelijkheid integriteit en integriteitsbeleid	466
23.7	Belang en positie in organisaties doorslaggevend	467
23.8	Risicomanagement integriteit behulpzaam voor organisaties	468
23.9	Leren van integriteitsschendingen	469
23.10	Wetenschap over integriteit en integriteitsbeleid kan verder worden verbreed	470
23.11	Afsluiting	471
	Literatuur	473
	De auteurs	547
	Trefwoordenregister	551
	Serie Handboeken Veiligheid	565